

модели развития экономики / А.В. Морцагин // Вестник Донецкого национального университета. Сер. Экономика и право. – 2007. – № 2. – С. 174-182.

9. Назаркевич І.Б. Роль регіональних інноваційних систем у соціально-економічному розвитку регіонів / І.Б. Назаркевич // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональні суспільні системи: ресурси і механізми ефективного управління [Зб. наук. праць]. – Випуск 2 (58) / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2006. – С.561–571.

10. Обзор международного опыта инновационного развития [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nanonewsnet.ru/articles/2011/obzor-mezhdunarodnogo-opyta-innovatsionnogo-razvitiya>.

11. Руководство Фраскати «Стандартная практика для обследований научных исследований и разработок, 1963, в ред. 1993 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nw-innovations.ru>.

12. Семиноженко В. Инновационная политика Украины как национальный проект / В. Семиноженко // Регионал. – 2007. – №1. С. 48-56.

13. Чечель А.О. Удосконалення державних механізмів управління розвитком туризму в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / А.О. Чечель. – Донецьк, 2004. – 22 с.

913.(045)

*Ткач В.О., к.е.н., доцент,
Запорізький національний технічний університет
Камушков О.С., заступник директора ПМП «ВімТ»*

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ РЕГІОНУ

Перехід на ринкові методи господарювання супроводжується тим, що по відношенню до загальної системи народного господарства держави регіонам України все більше властивими є риси автономних соціально-економічних підсистем з тісною системою зв'язків між окремими їхніми елементами. У зв'язку із зростанням тісноти зв'язків всередині регіональних систем (в адміністративно-плановій системі регіон розглядався як структура з слабкими внутрісистемними зв'язками – пріоритетними були зв'язки в розрізі галузей народного господарства) і відсутністю в органів управління дієвих економічних механізмів, досвіду і реальних важелів впливу на ці процеси, фактично відбувалось руйнування старої системи господарювання без однозначного бачення кінцевої мети таких перетворень. Затяжний характер носило скорочення обсягів виробництва в першій половині – середині 90-х років, яке супроводжувалось інфляційними процесами, одночасним скороченням реальних обсягів споживання та заощадження. Ці процеси, а також скорочення обсягів інвестицій в народне господарство призвели до фактичного зниження рівня та скорочення потенціалу розвитку адміністративно-територіальних одиниць Прикарпатського регіону.

Виходячи з розуміння територіальної системи як сукупності наділених інтегральними характеристиками елементів з їхніми цілями, динамічними та еволюційними характеристиками, котрі функціонують на певній території, яка має свої границі та просторовий базис діяльності, що включає в себе крім виробництва ще й виробничу і соціальну інфраструктуру, варто виділити населення територіальної системи як центрального носія інтересів в цій системі, – носія, чиї інтереси повинні в першу чергу враховуватись в ході розробки і реалізації як окремих бізнес-планів і заходів, так і комплексних програм соціально-економічного розвитку. Неоднаковий характер перебігу процесів суспільного розвитку на різних територіях визначає закономірні відмінності в розумінні і визначенні цілей для задоволення потреб окремих індивідів, соціальних груп і всього населення територій, формуючи при цьому уявлення про засоби вираження, реалізації і захисту інтересів відповідних суб'єктів.

Інтереси окремих структурних одиниць територіальної системи та їх об'єднань залежать перш за все від потреб їхніх носіїв, тобто окремих індивідів, верств (страт) та організацій. Вивчення окремих аспектів потреб людини та оцінка впливу цих потреб на мотивацію і поведінку людини входить в рамки багатьох наук та міждисциплінарних підходів.

Такий стан справ закономірно призвів до зародження і швидкого розвитку нового напрямку в регіональних дослідженнях – розробки механізмів забезпечення економічної безпеки регіональних систем.

Проблеми економічної безпеки систем різного рівня складності та ієрархії, а також можливості економіко-математичного моделювання окремих аспектів економічної безпеки досліджувались у

працях вітчизняних та закордонних вчених, а саме: О. Білоруса, І. Благуна, В. Вітлінського, Н. Глікмана, А. Гранберга, Л. Гур'янової, О. Данільяна, К. Єфремова, Г. Задорожного, К. Келимбетова, Т. Клебанової, Г. Козаченка, А. Колосова, О. Корольова, А. Кукліна, І. Лукінова, В. Мунтіяна, Є. Олейнікова, Г. Пастернака-Таранушенка, В. Пономаренка, В. Сенчагова, В. Тамбовцева, А. Татаркіна, М. Хорунжого, М. Шестопалова.

Однак в сучасних умовах напрацювання в галузі розробки методики визначення рівня економічної безпеки територіальних систем, а також стратегій забезпечення та управління економічною безпекою на основі комплексу економіко-математичних моделей є недостатніми і потребують подальшої розробки.

Проведення аналізу літературних джерел дало змогу встановити існування значної кількості підходів до трактування поняття «економічна безпека». Оцінка існуючих напрацювань в галузі економічної безпеки систем різних рівнів ієрархії та складності показала, що в основі переважної більшості визначень і трактувань поняття «економічна безпека» лежать умови існування внутрішніх і зовнішніх загроз для об'єкта дослідження, наявність життєво важливих інтересів в об'єкті дослідження та умови безпечного розвитку об'єктів безпеки, котрі досягаються реалізацією певного балансу інтересів між ними та середовищем в ході досягнення цілей розвитку.

Численні трактування поняття економічної безпеки дають основу для розробки інструментарію до вирішення комплексної задачі управління розвитком соціально-економічних систем у різноманітних ситуаціях: кризовий або перехідний періоди в економіці, умови конфліктів і протистояння, автаркії і високого рівня інтегрованості в світове господарство.

В теперішній час в нашій державі і за кордоном проводяться значні наукові дослідження з розробки моделей та методів управління економічною безпекою регіональних систем. Проведений аналіз даної проблеми дає підстави в повній мірі стверджувати про відсутність єдиного підходу до методів формалізації та побудови моделей управління економічною безпекою територіальних систем. Просліджується певний розрив між моделями розвитку економічної безпеки й моделями оптимізації регіональних інвестиційних та інноваційних програм.

Серед недоліків існуючих моделей можна виділити відсутність їх взаємозв'язку з реально доступною для аналізу інформацією, неоднаковий рівень формалізації окремих аспектів процесів управління, а також недостатність диференціації ефективності передбачених моделлю управління заходів із забезпечення економічної безпеки в рамках кожної окремо взятої територіальної системи регіону.

Проведена оцінка існуючих методів і підходів до моделювання процесів управління економічною безпекою регіону показала, що для глибокого і всебічного аналізу економічної безпеки доцільним буде використання синергетичного підходу, який на даному етапі розвитку методології пізнання дійсності виступає провідним інструментом досліджень у суспільних науках. З позицій синергетики відкриваються можливості пошуку універсальних принципів самоорганізації та еволюції складних систем (якими і є системи соціально-економічні), а знання таких принципів і закономірностей є надзвичайно важливим для моделювання еволюційних процесів і катастрофічних ситуацій у різних сферах життя.

Необхідно застосувати можливості математичного моделювання в ході дослідження окремих аспектів розвитку регіональних систем. На даному етапі розвитку регіонів України задача управління економічною безпекою полягає в тому, щоб не просто описати окремих аспект функціонування регіону на рівні якісних методів, а й дати змогу дослідникам і органам, які приймають рішення, глибше зрозуміти поведінку регіональної системи та окремих її суб'єктів в умовах конкуренції та нестабільного зовнішнього середовища, отримати нові знання про характер перебігу процесів розвитку в рамках об'єкта дослідження.

При переході до ринкової моделі економіки розробка заходів впливу органів управління на перебіг процесів економічного і соціального життя в територіальних системах повинна базуватись на глибокому вивченні характеру таких процесів, врахуванні ступеня спонтанності і можливих напрямів розвитку на основі спостережуваних тенденцій. При цьому до уваги слід приймати той факт, що в низці випадків процеси можуть виявитись некерованими.

Звідси завдання системи управління економічною безпекою полягає не в детальному регламентуванні перебігу процесів економічного і соціального життя в територіальних системах, а в утримуванні таких процесів в визначеному руслі, яке дозволяє зберігати оптимальні характеристики системи та її здатність адаптуватись в нестабільному середовищі.

Для розробки моделей управління економічною безпекою територіальних систем за тестом Гренжера була проведена оцінка причинності зв'язку між рівнями економічної безпеки та

інвестиційної привабливості, економічної безпеки та інвестиційної активності, економічної безпеки та ефективності використання інвестиційного клімату територіальної системи.

Оцінка показала існування односторонньої залежності інвестиційної активності та інвестиційної привабливості від рівня економічної безпеки та двосторонньої залежності між ефективністю використання інвестиційного клімату та рівнем економічної безпеки в територіальних системах Придніпровського регіону (рис. 1).

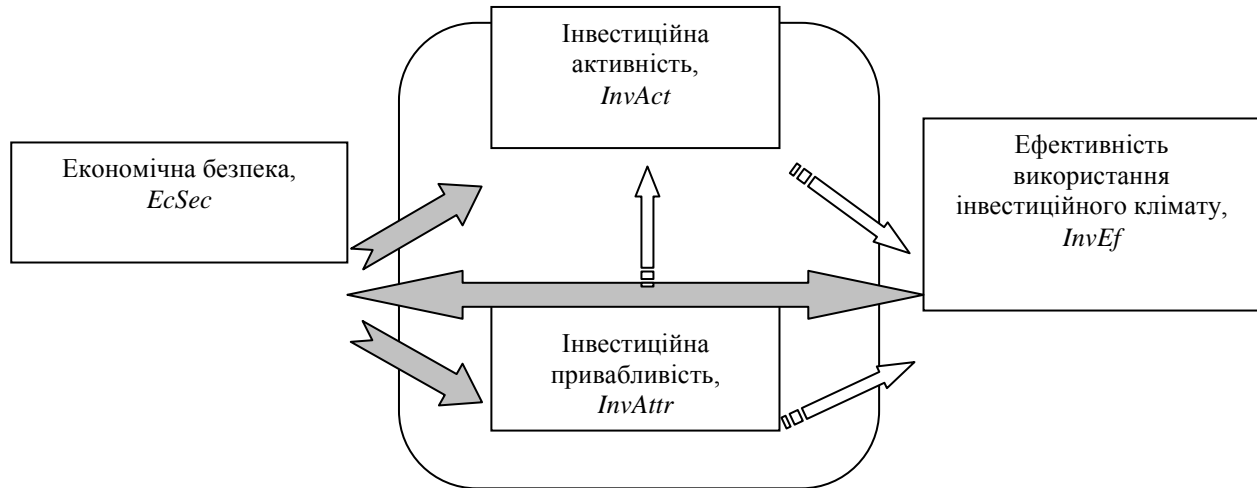

Рис. 1. Залежність між основними характеристиками інвестиційного клімату та рівнем економічної безпеки територіальної системи

Проведена за допомогою методу Ш. Альмона оцінка параметрів дистрибутивно-лагових моделей залежності між індексами інвестиційної активності та інвестиційної привабливості територіальних систем Придніпровського регіону:

$$InvAct_t = \beta_0 \times InvAttr_t + \beta_1 \times InvAttr_{t-1} + \beta_2 \times InvAttr_{t-2} + \beta_3 \times InvAttr_{t-3} + \varepsilon_t$$

з наступним групуванням територіальних систем відповідно до значень довгострокового дистрибутивно-лагового мультиплікатора $\sum \beta = \beta_0 + \beta_1 + \beta_2 + \beta_3$, який показує довгостроковий вплив підвищення рівня інвестиційної привабливості на активність інвестиційних процесів дала наступні результати (табл. 1).

Таблиця 1

Групування територіальних систем Придніпровського регіону за значеннями довгострокового дистрибутивно-лагового мультиплікатора інвестиційної діяльності

$\sum \beta$	Довгостроковий ефект	Адміністративно-територіальні одиниці (територіальні системи)
0 – 0,77	Дуже низький	Токмак, м. Жовті Води, м. Новомосковськ
0,78 – 1,55	Низький	Бердянськ, м. Марганець
1,56 – 2,33	Середній	Енергодар, Мелітополь, м. Дніпродзержинськ
2,34 – 3,11	Високий	м. Кіровоград, м. Нікополь, м. Кривий Ріг,
3,12 – 3,89	Дуже високий	м. Запоріжжя, м. Дніпропетровськ

Для оцінки кількісних співвідношень між такими інтегральними показниками як рівень економічної безпеки, рівень інвестиційної привабливості, рівень інвестиційної активності та ефективність використання інвестиційного клімату в територіальних системах регіону запропоновано використання системи симульативних моделей:

$$InvAct_{it} = f(EcSec_{it}, EcSec_{i,t-1}, InvAttr_{i,t-1}, \varepsilon_{it}),$$

$$InvAttr_{it} = f(EcSec_{it}, EcSec_{i,t-1}, \varepsilon_{it}),$$

$$EcSec_{it} = f(InvEf_{it}, InvEf_{i,t-1}, \varepsilon_{it}),$$

$$InvEf_{it} = f(EcSec_{it}, EcSec_{i,t-1}, \varepsilon_{it}).$$

де $InvAct_{it}$ – індекс інвестиційної активності в i -й територіальній системі в t -му році;
 $InvAttr_{it}$ – індекс інвестиційної привабливості i -ї територіальної системи в t -му році;
 $InvAttr_{i,t-1}$ – індекс інвестиційної привабливості i -ї територіальної системи в t -му році;

$EcSec_{it}$ – рівень економічної безпеки в i -й територіальній системі в t -му році;

$EcSec_{i,t-1}$ – рівень економічної безпеки в i -й територіальній системі в $t-1$ -му році;

$InvEf_{it}$ – рівень ефективності використання інвестиційного клімату в i -й територіальній системі в t -му році;

$InvEf_{i,t-1}$ – рівень ефективності використання інвестиційного клімату в i -й територіальній системі в $t-1$ -му р.;

$\mathcal{E}_{it}$ – неспостережувана випадкова величина.

Проаналізувавши можливості дієвого управління з боку регіональних (територіальних) органів влади в умовах обмежених ресурсів такими характеристиками стану економічної безпеки як рівень інвестиційної активності, рівень інвестиційної привабливості, рівень ефективності використання інвестиційного клімату та рівень економічної безпеки, ми прийшли до висновку, що рівень інвестиційної привабливості територіальної системи доцільно розглядати як основну керовану змінну в процесі управління економічною безпекою, – величину всіх решти змінних доцільно розглядати в якості похідних від керованої зміни першої.

Оцінка сценаріїв подальшого розвитку досліджуваних процесів в результаті реалізації програми з підвищення рівня інвестиційної привабливості окремих територіальних систем краю показала, що кероване підвищення рівня інвестиційної привабливості територіальної системи спричиняє покращення забезпечення економічної безпеки за рахунок одночасного підвищення рівнів інвестиційної активності та ефективності використання інвестиційного клімату. Одноразові заходи з підвищення інвестиційної привабливості спричиняють покращення ситуації з забезпеченням економічної безпеки на 2-3 роки.

Побудована економіко-математична модель розподілу інвестицій на реалізацію програми підвищення інвестиційної привабливості в рамках стратегії управління економічною безпекою територіальної системи [6] передбачає мінімізацію приведеної вартості інвестицій з одночасним забезпеченням мінімального сподіваного ефекту для економічної безпеки територіальної системи.

Формування ефективного механізму управління економічною безпекою регіону є неможливим без відповідної методологічної основи. З огляду на це виникає необхідність в уточненні змісту категорії «економічна безпека регіону». Автором запропоновано визначення категорії «економічна безпека регіону» як елемента системи економічної безпеки держави, який характеризує спроможність і готовність економіки регіону в даний час й на віддалену перспективу самостійно забезпечувати економічну самодостатність, соціально-політичну стабільність, розширене відтворення і прогресивний розвиток народного господарства в цілому і найважливіших сфер життєдіяльності зокрема, а також здатність протидіяти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз важливим інтересам елементів регіональної системи.

На основі існуючих методів оцінки рівня соціально-економічного розвитку розроблено комплекс моделей визначення порогового рівня економічної безпеки територіальних систем, використання якого дає змогу враховувати динаміку зміни показників розвитку досліджуваних територіальних систем по відношенню до аналогічних параметрів на регіональному та загальнодержавному рівнях.

Проведений на основі комплексу розроблених економіко-математичних моделей регулювання оптимального розвитку територіальних систем аналіз тенденцій основних показників інвестиційної діяльності показав, що заходи з активізації інвестиційної діяльності є дієвим механізмом забезпечення економічної безпеки. Ефективність використання інвестиційного клімату та активність інвестиційної діяльності в значній мірі залежать від інвестиційної привабливості територіальних систем. Тому першочерговими завданнями в рамках стратегії забезпечення економічної безпеки регіону повинні стати аналітичні розвідки питань оцінки ефектів програм соціально-економічного розвитку на інвестиційну привабливість територіальних систем, можливості реалізації та вибір джерел фінансування котрих розглядаються відповідними органами управління.

Розроблені економіко-математичні моделі процесів управління економічною безпекою дають змогу проводити попередню оцінку впливу ефекту від вкладання інвестицій, спрямованих на покращення інвестиційної привабливості територіальних систем на подальший рівень інвестиційної привабливості, інвестиційної активності, ефективності використання інвестиційного клімату та рівень економічної безпеки регіону.

Література

1. Артеменко В.Б. Методи інтегральної оцінки якості життя населення в управлінні регіональним розвитком / В.Б. Артеменко // Регіональна економіка. – 2002. – № 1. – С. 166-176.
2. Бандурка О.М. Основи економічної безпеки / О.М. Бандурка, В.С. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Червяков. – Харків, 2003. – 236 с.
3. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія / О.І. Барановський. – К.: Фенікс, 1999.

4. Вітлінський В.В. Моделювання економіки / В.В. Вітлінський. – К.: КНЕУ, 2003. – 408 с.
5. Герасимчук З. Комплексна оцінка рівня сталого розвитку регіонів України / З. Герасимчук // Економіка України. – 2002. – № 2. – С. 34-42.
6. Глобалізація і безпека розвитку // О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
7. Данільян О.Г. Національна безпека України: сутність, структура та напрями реалізації / О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань, М.І. Панов. – Харків: Фоліо, 2002. – 285 с.
8. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави в нестабільних економічних системах / Я.А. Жаліло. – К.: НІСД, 1998.
9. Могзоев А. Индикативное планирование совокупного спроса с учетом инвестиционной привлекательности ресурсов региона / А. Могзоев // Инвестиции в России. – 2000. – № 3. – С. 22-24.
10. Степаненко А.В., Герасимов М.І. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів / А.В. Степаненко, М.І. Герасимов // Регіональна економіка. – 2002. – № 2. – С. 39-54.
11. Татаркин А.И. Моделирование устойчивого развития как условие повышения экономической безопасности территории / А.И. Татаркин, Д.С. Львов, А.А. Ку克林. – Екатеринбург, 1999. – 276 с.
12. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.

631.162 (477)

*Логвина Е.В., к.э.н., доцент,
ТНУ им. В.И. Вернадского*

СТРАХОВАНИЕ В РЕКРЕАЦИОННОЙ СФЕРЕ УКРАИНЫ

В последние 10 лет вопросы рекреации и ее правового регулирования ставились неоднократно, признавалась необходимость их специального регулирования, однако решены не были. Были приняты отдельные нормативные акты, которые решали отдельные вопросы в этой области, но не проблему. В результате была накоплена большая база нормативных документов, которая нуждается в систематизации и обобщении.

Основными этапами систематизации рекреационного законодательства являются: - принятие концепции формирования правового регулирования рекреационной деятельности; - принятие Закона Украины "О рекреационном фонде Украины"; - внесение изменений и дополнений в другие нормативные акты действующего законодательства; - разработка правового регулирования осуществления рекреационной деятельности на отдельных территориях. Общие положения законодательства о рекреационной деятельности: Конституция Украины; - Закон Украины "О собственности"; - Закон Украины "Об охране окружающей природной среды"; Закон Украины "О патентировании отдельных видов предпринимательской деятельности"; Декрет КМУ "О стандартизации и сертификации"; Закон Украины "О животном мире"; Закон Украины "Об экологической экспертизе" [6]. Особое место в рекреационном хозяйстве Крыма занимает туризм. На перспективу необходимо в корне перестроить инвестиционную политику и политику страхования видов туризма в Крыму в направлении создания такой экономической структуры республики, которая обеспечила бы приоритетное развитие рекреационной функции. Территориальной формой организации хозяйства Крыма должен выступать рекреационный комплекс с набором отраслей, и страхования как отдельной отрасли, удовлетворяющим требованиям рынка и приближающим его к стандартам международных рекреационных корпораций [7]. Конкуренентоспособность страхового рынка можно исследовать с помощью системы количественных оценок и критериев, включающих следующие подходы: - анализ границ страхового рынка; - изучение плотности страховщиков на рынке; - исследование емкости страхового рынка; - оценка интегральной конкурентоспособности; - и т.д. [8]. В условиях монопольного рынка мощные страховщики фактически не ощущают конкуренции благодаря власти, т.к. они диктуют свои условия, ограничивают и вытесняют конкурентов с рынка, повышают тарифы и удерживают на уровне, превышающем уровень, обусловленный конкуренцией. Исходя из расчетов проведенных во время анализа можно сделать вывод, что для Украины можно констатировать фактическое умеренное концентрированное состояние рынка страховых услуг жизни и наличие конкуренции на рынке страхования иного, чем страхование жизни Thorburn С. [9]. Исследования показали прямую зависимость между раз мерами предприятия и результатами их деятельности, такой результат может быть как положительным, так и отрицательным. С одной стороны большой размер компании может позволить стратегическую диверсификацию, но с другой стороны, увеличение размера может способствовать и снижению